

Informaatiotutkimuksen päivät 2010
21. - 22. lokakuuta, Tampere

ABSTRAKTI

Kristina Eriksson-Backa

Arkielämän terveystiedon lukutaitoa mittaamassa : kolmen pienimuotoisen tutkimuksen vertailua

Kristina Eriksson-Backa, Informationsförvaltning, Åbo Akademi, kristina.eriksson-backa@abo.fi

Terveysinformaatiota on arjessamme lähes mahdotonta välttää. Miten tähän tietoon suhtaudutaan, mistä terveyteen liittyvää tietoa haetaan, ja miten sitä käytetään? Yksi tapa tutkia terveyteen liittyvää informaatiokäyttäytymistä on käsitteen 'terveystiedon lukutaito' [*health information literacy*] kautta. Tämä Medical Library Associationin (2003) määrittelemä käsite yhdistää käsitteet 'informaatiolukutaito' [*information literacy*] American Library Associationin (1989) määritelmää käyttäen, sekä 'terveyslukutaito/terveyden lukutaito' [*health literacy*], johon kuuluu kyky vastaanottaa, prosessoida, ymmärtää ja käyttää nimenomaan terveyteen liittyvää informaatiota (Ratzan & Parker 2000). Terveystiedon lukutaitoon sisältyy tällöin kyky huomata että tarvitsee terveystietoa, taito löytää sopivia tiedonlähteitä, sekä kyky käyttää niitä hankkiakseen relevanttia tietoa, sekä myös arvioida tiedon laatu ja relevanssi erityisissä tilanteissa. Käsitteeseen liittyy lisäksi taito analysoida, ymmärtää ja käyttää saatu tieto tehtäessä terveyteen liittyviä päätöksiä (Medical Library Association 2003).

Informaatiolukutaitoon liittyvät tutkimukset keskittyvät usein tiedonhankintataitoihin opinto- tai kirjastoympäristöissä (esim. Eskola 2005; Limberg & Sundin 2006; Maughan 2001; Webber & Johnston 2000). Jotkut tutkimukset koskevat tosin työyhteisöjä ja ihmisten omia käsityksiä informaatiolukutaidosta (esim. Bruce 1999; Lloyd 2006). Arkielämässä informaatiolukutaitoa on kuitenkin vielä tähän mennessä tutkittu varsin vähän (Partridge, Bruce & Tilley 2008). Terveystiedon lukutaito-käsitettäkin ei ole juuri arkiyhteyksissä käytetty, vaan muun muassa lääke- tai terveystieteen opiskelijoiden tiedonhankintaa kuvailtaessa (Haines & Horrocks 2006; Ivanitskaya et al. 2006) ja kirjastojen yhteydessä (Cullen 2005; Burnham & Peterson 2005). Suurin osa terveysinformaatiosta saadaan kuitenkin kirjasto- tai opiskelumaailman, kuten myös terveydenhuollon, ulkopuolelta, ja joudumme usein tekemisiin tämänkaltaisen tiedon

kanssa eri lähteistä ja näkökulmista, jolloin meidän täytyy yrittää parhaamme hallitaksemme tätä (Ek & Widén-Wulff 2008). Onnistuaksemme tässä, tarvitsemme jonkinlaista 'arkielämän terveystiedon lukutaitoa' (vrt. Savolainen 1995).

Tämän esityksen tarkoituksena on pohtia, miten tätä arkielämän terveystiedon lukutaitoa voisi mitata. Ivanitskaya *et al.* (2006) käyttivät *Information Literacy Competency Standards for Higher Education*-standardeja (American Library Association 2000) pohjana kehitellessään lomakkeen, jolla mitattiin opiskelijoiden tiedonhakutaitoja verkossa, saadun tiedon evaluointikykyä, plagioinnin tuntemusta, sekä omien hakutaitojen arvioimista. Terveyslukutaitoakin mitataan usein standarditesteillä kuten *the Test of Functional Health Literacy in Adults (TOFHLA)* (esim. Artinian *et al* 2003; Benson & Forman 2002), tai sen lyhennetyllä versiolla *s-TOFHLA*:lla (esim. Baker *et al.* 1999). Nämä mittaavat lähinnä luetun tekstin ymmärtämistä. Arkielämän terveystiedon lukutaidossa kyse on kuitenkin paljon laajemmasta informaatiokäyttäytymisestä, joka ei välttämättä rajoitu erityiseen tiedonhakutilanteeseen, yhteen tiettyyn kertaan tai paikkaan, tai luetun ymmärtämiseen. Alla esitetään kolme eri pienimuotoista tutkimusta, joissa on yritetty kuvailla vastaajien arkielämän terveystiedon lukutaitoa.

Tutkimus A. Kyselylomakkeen avulla haastateltiin vuonna 2001 viittäkymmentä 20-42-vuotiasta diabeetikkoa, odottavaa äitiä, tai vertailuryhmään kuuluvaa henkilöä. Nämä jaettiin tiedonlähteiden suosimisen perusteella kolmeen ryhmään: terveysasiantuntijaryhmään, populaaritiederyhmään, sekä arkipäivätietoryhmään. Terveystiedon lukutaitoa mitattiin lähteiden suosimisen, terveystiedon tarpeen ja hakuaktiivisuuden, kriittisyyden, suhtautumisen terveystietoon ja terveelliseen elintapaan, itseluottamuksen eli n.k. minäpystyvyyden [*self-efficacy*], terveyskäyttäytymisen, sekä erillisesti mitatun terveystietämyksen perusteella. Kaikkein aktiivisimmat tiedonhakijat, sekä parhaita minäpystyvyyttä, mitattua tietämystä ja osittain käyttäytymistä osoittavat henkilöt löytyivät populaaritiederyhmästä, joka tällöin vaikutti olevan lukutaitoisin ryhmä (Eriksson-Backa 2005).

Tutkimus B. Toisessa tutkimuksessa 46 ruotsinkielistä 65-85-vuotiasta vastasi kyselyyn syksyllä 2007. Lomakkeessa kysyttiin terveystiedon tarpeista, hausta ja ymmärtämisestä, käytetyistä lähteistä ja laadun arviointikriteereistä. Vastaajat osasivat varsin hyvin kertoa milloin he tarvitsevat terveystietoa ja he olivat melko aktiivisia tiedonhakijoita. Lähteiden valintakaan ei tuottanut ongelmia, tosin suosituimmat lähteet olivat yksipuolisia. Laadun arviointi näytti tuottavan enemmän ongelmia, ja moni jätti vastaamatta tai vastasi puutteellisesti. Ymmärtämistä vaikeutti jonkin verran tiedon aiheuttama hämmennys. Tiedon käytössä, kuten neuvojen seuraamisessa, ei kuitenkaan ollut ongelmia. Lukutaidon voisi tässä sanoa olevan joidenkin osa-alueiden osalta parempaa ja toisten osalta heikompaa (Eriksson-Backa 2010).

Tutkimus C. Talvella 2010 yhdeksänkymmentäviisi 57-85-vuotiasta kahden Ikääntyvien yliopiston toimintaan osallistunutta henkilöä täytti kyselylomakkeen, joka oli lyhennetty ja muokattu versio tutkimuksessa B käytetystä. Terveystiedon lukutaitoa mitattiin kysymyksillä tiedon tarpeista, hausta, lähteistä, ymmärtämisestä, arvioinnista ja käytöstä. Muutama kysymys koski hakutaitoja ja minäpystyvyyttä. Tässäkin tutkimuksessa

tiedontarpeet tunnistettiin helposti, ja tiedonhaku oli aktiivista. Omia hakutaitoja arvioitiin hyväksi, ja lähteiden valinta ja saatavuus tuotti harvalle ongelmia - tosin vain muutamia lähteitä suosittiin. Saatua tietoa käytettiin, muttei kaikissa tilanteissa. Tieto myös hämmensi useimman vastaajan ainakin joskus. Lähes kaikki ajattelivat tiedon luotettavuutta ja suosivat luotettavia lähteitä, ja minäpystyvyys oli valtaosalla hyvä. Myös tässä tutkimuksessa terveystiedon lukutaito on joiltakin osin hyvä, mutta toisaalta ongelmakohtiakin löytyy.

Arkielämän terveystiedon lukutaitoa on tässä yritetty mitata hieman eri kysymyksiä ja vastausvaihtoehtoja käyttäen, tosin kaikissa tutkimuksissa kysytään tiedontarpeista, lähteistä, sekä tiedon hausta ja käytöstä. Tutkimusten B ja C kyselylomakkeet on suunniteltu nimenomaan terveystiedon lukutaidon mittaamista varten, mutta niidenkään kysymykset eivät koske vain yhtä ainoaa tiedonhaun tilannetta, ja tuloksetkin ovat hyvin yleisiä, frekvenssilukuihin perustuvia katsauksia. Terveyslukutaitoa mittaavista testeistä poiketen näissä ei ole asteikkoa, joka mahdollistaisi varsinaisen korkean tai matalan terveystiedon lukutaidon tason mittaamisen yksilötasolla. Standardoidun mittarin kehittäminen olisi toki mahdollista, mutta kysymys onkin veisikö sellainen terveystiedon lukutaidon mittaamisen kauemmas arkielämästä? Koko käsite on uudehko, ja tutkimus vielä lähes olematonta, joten eri mittaustapojen ja menetelmien kokeilu ja kehittäminen on tervetullutta. Arkielämän terveystiedon lukutaitoa voisi tutkia vaikka laadullisin menetelmin, kuten teemahaastatteluin, tai eri menetelmiä yhdistämällä.

Lähteet

American Library Association (1989). Presidential Committee on Information Literacy: final report. Chicago: American Library Association. Available at <http://www.ala.org/ala/mgrps/divs/acrl/publications/whitepapers/presidential.cfm> (30.9.2010)

American Library Association (2000). Information Literacy Competency Standards for Higher Education, Chicago: American Library Association. Available at <http://www.ala.org/ala/mgrps/divs/acrl/standards/informationliteracycompetency.cfm> (30.9.2010)

Artinian, N.T., Lange, M.P., Templin, T.N., Stallwood, L.G. & Hermann, C.E. (2003). Functional health literacy in an urban primary care clinic. The Internet Journal of Advanced Nursing Practice 5(2). Available at <http://www.ispub.com/ostia/index.php?xmlFilePath=journals/ijanp/vol5n2/literacy.xml> (30.9.2010)

Baker, D.W., Williams, M.V., Parker, R.M., Gazmararian, J.A. & Nurss, J. (1999). Development of a brief test to measure functional health literacy. Patient Education and Counseling 38(1):33-42

- Benson, J.G. & Forman, W.B. (2002). Comprehension of written health care information in an affluent geriatric retirement community: Use of the Test of Functional Health Literacy. *Gerontology* 48(2):93-97
- Bruce, C.S. (1999). Workplace experiences of information literacy. *International Journal of Information Management* 19(1):33-47
- Burnham, E. & Peterson, E.B. (2005). Health information literacy: a library case study. *Library Trends* 53(3):422-433
- Cullen, R. (2005). Empowering patients through health information literacy training. *Library Review* 54(4):231-244
- Ek, S. & Widén-Wulff, G. (2008). Information mastering, perceived health and societal status: an empirical study of the Finnish population. *Libri* 58(2):74-81
- Eriksson-Backa, K. (2005). Active acquisition or passive reception: health information literacy among fifty Finns in differing health situations. *Studies in Communication Sciences* 5(2):57-74
- Eriksson-Backa, K. (2010). Elderly people, health information, and libraries: a small-scale study on seniors in a language minority . *Libri* 60(2):181-194
- Eskola, E.-L. (2005). Information literacy of medical students studying in the problem-based and traditional curriculum. *Information Research* 10(2):paper 221. Available at <http://informationr.net/ir/10-2/paper221.html> (30.9.2010)
- Haines, M. & Horrocks, G. (2006). Health information literacy and higher education: the King's College London approach. *Library Review* 55(1):8-19
- Ivanitskaya, L., O'Boyle, I. & Casey, A.M. (2006). Health information literacy and competencies of information age students: results from the interactive online Research Readiness Self-Assessment (RRSA). *Journal of Medical Internet Research* 8(2):e6. Available at <http://www.jmir.org/2006/2/e6/> (30.9.2010)
- Limberg, L. & Sundin, O. (2006). Teaching information seeking: relating information literacy education to theories of information behaviour. *Information Research* 12(1): paper 280. Available at <http://InformationR.net/ir/12-1/paper280.html> (30.9.2010)
- Lloyd, A. (2006). Information literacy landscapes: an emerging picture. *Journal of Documentation* 62(5):570-583
- Maughan, P.D. (2001). Assessing information literacy among undergraduates: a discussion on the literature and the University of California-Berkley assessment experience. *College & Research Libraries* 62(1):71-85

Medical Library Association (2003). Health Information Literacy. Available at <http://www.mlanet.org/resources/healthlit/define.html> (30.9.2010)

Partridge, H., Bruce, C. & Tilley, C. (2008). Community information literacy: developing an Australian research agenda. *Libri* 58(2):110-122

Ratzan, S.C. & Parker, R.M. (2000). Introduction. In: C.R. Selden, M. Zorn, S. Ratzan & R.M. Parker (compilers). *Health Literacy*. Bethesda (MD): National Library of Medicine; 2000 Feb. (Current Bibliographies in Medicine, no. 2000-1). 479 citations from January 1989 through December 1999, v-vii. Available at <http://www.nlm.nih.gov/archive//20061214/pubs/cbm/hliteracy.html> (30.9.2010)

Savolainen, R. (1995). Everyday life information seeking: approaching information in the context of "way of life". *Library & Information Science Research* 17(3):259-294

Webber, S. & Johnston, B. (2000). Conceptions of information literacy: new perspectives and implications. *Journal of Information Science* 26(6):381-397